

Теоретико-методологічні аспекти дослідження політичної реальності ранньомодерної України

Гоцуляк В. М., Хмельницький національний університет

З'ясовано, що пізнання деякої історичної реальності не обмежується фактографічною реконструкцією подій. Воно мусить зосередитися на осмисленні суті тих процесів (соціальних, політичних, духовних), які відбуваються в історії. Опис історичних фактів повинен доповнюватися їх поясненням шляхом проникнення в духовний світ людини. Інтерес дослідника сконцентрований на пізнанні одиничного, конкретного, на поясненні унікальних, неповторних явищ історії та культури. Але за цим одиничним завжди проглядається загальне – сутність процесів і дій в історії. Тому соціально-філософське узагальнення й теоретичне осмислення є необхідною процедурою історико-політичного аналізу.

Виявлено, що історичне пізнання, опис і пояснення унікальних явищ історичного процесу не може протиставлятися суто теоретичному осмисленню.

Встановлено, що пізнання української політичної історії не зводиться до побудови якоїсь її єдиної схеми, моделі чи варіанту. Складна інтегральна проблема припускає багатоваріантність шляхів її дослідження, використання досягнень різних наук, відходу від усталених пізнавальних принципів і методів. Доведено, що суттєву роль у дослідженні політичної думки ранньомодерної України займає історична реконструкція, завдяки якій відтворюються загальна картина українського буття і політична реальність XVII-XVIII ст.

Ключові слова: пізнання; рефлексія; методологія; історична реконструкція; історичні процеси

Theoretical and methodological aspects of research of political reality of early modern Ukraine

Gotsulyak V. M., Khmelnytsky National University

Formation of a coherent picture of Ukrainian life in the XVII-XVIII centuries needs to avoid abstract logic schemes or the characteristics of abstract types of society. An important role in the analysis of various phenomena of spiritual activity, including the political thought of early modern Ukraine, is played by the methodology of historical knowledge. Historical methodology refers to the knowledge of the real history of the object in its entirety and variety. As a result, history appears as integrity, as the unity of general and specific moments in the process of human activity.

Realizing the value of historical science in general and using the historical approach to the study of various phenomena of the Ukrainian past, we have the opportunity to learn Ukrainian reality in all its completeness and uniqueness.

It was established that a specific cognitive procedure, which enables to reproduce the cultural-historical process in general and achieve the most complete knowledge of reality, is a historical reconstruction. Mechanisms of reconstruction are reduced to a special work describing various forms of human experience, based on which, social, historical, or historical and political science build their theories and concepts. Therefore, reconstruction is the basis for constructing various theoretical constructs and generalizations.

It is proved that, emphasizing the possibilities of historical reconstruction and historical methodology in historical and political research, one should be aware of the heuristic value of the principle of the unity of the theoretical and historical knowledge. Using it opens the way to comprehending one or another phenomenon of Ukrainian life not through the knowledge of the general or some regularities of socio-political development in the «pure» form, but through the study of concrete manifestations common in various historical conditions. The process of social, political and cultural development and a generalized presentation of it, presented by the political thought of the seventeenth and eighteenth centuries, is reproduced in such a way, taking into account specific historical circumstances, events, facts, specifics of the historical situation, etc.

Consequently, modern research is not limited to theoretical-cognitive, logical-discursive moments. It implies the use of not only scientific, logical, rational ways of knowing a certain socio-cultural and political reality of Ukraine in the XVII-XVIII centuries, but also taking into account the numerous factors of socio-cultural nature. In the context of studying the political thought of early modern Ukraine, the limits and content of scientific, logical thinking must be radically revised.

Thus, it was found that the knowledge of Ukrainian reality, its projection in the political thought of early modern Ukraine is a unity of various aspects – logical and theoretical, discursive, intuitive and figurative. In their integrity, they give an opportunity to comprehend the Ukrainian being in fullness and system.

Keywords: cognition; reflection; methodology; historical reconstruction; historical processes

Теоретико-методологічні аспекти дослідження політичної реальності ранньомодерної України

Гоцуляк В. М., Хмельницький національний університет

Вияснено, що знання деякої історичної реальності не обмежується фактографічною реконструкцією подій. Воно повинно зосередитися на осмисленні суті цих процесів (соціальних, політичних, духовних), які виникають в історії. Опис історичних фактів повинен доповнюватися їх поясненням шляхом проникнення в духовний світ людини. Інтерес дослідника сконцентрований на знанні окремого, конкретного, на поясненні унікальних, неповторимих явищ історії та культури. Але за цим окремим завжди розглядається загальне – сутність процесів та дій в історії. Тому соціально-філософське узагальнення та теоретичне осмислення є необхідною процедурою історико-політичного аналізу.

Виявлено, що історичне знання, опис та пояснення унікальних явищ історичного процесу не можуть протиставлятися чистому теоретичному осмисленню.

Встановлено, що знання української політичної історії не зводиться до побудови якоїсь її єдиної схеми, моделі чи варіанта. Складна інтегральна проблема передбачає багатоваріантність шляхів її дослідження, використання досягнень різних наук, відход від встановлених пізнавальних принципів та методів. Доведено, що суттєву роль в дослідженні політичної думки ранньої України займає історична реконструкція, завдяки якій відтворюється загальна картина українського життя та політична реальність XVII-XVIII ст.

Ключові слова: знання; рефлексія; методологія; історична реконструкція; історичні процеси

Постановка проблеми.

Вивчення української історії у всіх її вимірах – це складний процес проникнення в глибинні смисли, ціннісний світ української людини, це відтворення історії буття українського суспільства, знакових для його розвитку подій та фактів. Загальнофілософська чи соціологічна універсалізація в цьому процесі не дає виключного, повного знання.

Формування цілісної картини українського життя у XVII-XVIII ст. потребує відходу від абстрактних логічних схем чи характеристик абстрактних типів суспільства. Важливу роль в аналізі різних феноменів духовної діяльності, зокрема й політичної думки ранньомодерної України, відіграє методологія історичного пізнання. Незважаючи на те, що воно зовсім не компенсує потребу в філософській рефлексії, а конкретні методи історичного дослідження є значною мірою обмеженими в осмисленні складних феноменів української свідомості, історична методологія є необхідною складовою історико-політичного дослідження. Історична методологія стосується пізнання реальної історії об'єкта в усій її повноті та різноманітності. В результаті історія постає як цілісність, як єдність загальних та конкретних моментів у процесі діяльності людей.

Такий підхід до минулого обумовлений життєвою необхідністю відновити послідовні системи ідей та суспільних інститутів. Для цього історія витлумачує факти, відтворює їх і добивається від них відповіді. Л. Февр пише, що, відновлюючи минуле, «своєю магічною паличкою вона торкається лише окремих його частин, а саме тих, що являють деяку цінність для ідеалу, якому вона служить, і часу, на який приходить її служіння» [8, с. 18].

Аналіз досліджень і публікацій.

Досліджуючи дану тематику, проаналізовано праці Барг М. А. [1], Бахтін М. М. [2], Гуревич А. Я. [3], Ріккерт Г. [5], Стюпін В. С. [6], Тош Д. [7], Февр Л. [8], Хейзінга Й. [9], Шпенглер О. [10], Петрук Н. К. [4], присвячені висвітленню особистісного й колективного життя, ментальності певної історичної доби, стилю мислення, духовному світу людей, культури як цілісному феномену.

Метою дослідження є виявлення специфіки формування української політичної реальності в культурно-історичному просторі XVII-XVIII ст.

Вклад основного матеріалу.

Усвідомлюючи цінність історичної науки загалом і використовуючи історичний підхід до дослідження різних феноменів українського минулого, ми маємо можливість пізнати українську реальність у всій її повноті й неповторності. В поєднанні теоретичного та історичного підходів, використовуючи можливості теоретичного мислення, а також враховуючи роль уявлення, своєрідності художнього чи літературного мислення, дослідник не тільки підлаштовується під звичні схеми аналізу, скільки займається конструюванням соціокультурної реальності. В процесі пізнання загальні схеми історичного розвитку наповнюються конкретним змістом, враховуються також різноманітні вияви людської активності, ідейні та психологічні мотиви людської поведінки. Всі процеси історичного характеру знаходять свою інтерпретацію в модусах історичного часу та історичного простору.

Суттєвим у цьому сенсі є те, що суто емпіричні методи пізнання (опис) не можуть вважатися достатніми, вони не можуть підміняти теоретичні. Використання пізнавальних переваг історичного опису (коли історичний об'єкт фіксується у всій

повноті його характеристик) є надзвичайно важливою, але не виключною пізнавальною процедурою. Зокрема, пізнання тієї картини української реальності, що представлена в політичній думці ранньомодерної України, вимагає знання соціальної та культурної реальності в цілому. Людський зміст історії не може визначатися лише фактами, а діяльність людини не зводиться лише до світу речей. У поле зору дослідника обов'язково потрапляють різні вияви особистісного й колективного життя, ментальність певної історичної доби, стиль мислення, духовний світ людей, культура як цілісний феномен [1; 2; 3; 9].

Слід відзначити, що на рівні окремих емпірично фіксованих подій соціальні та історичні явища індивідуально неповторні. Однак наука не зводиться лише до емпіричних констатацій неповторних подій. Якщо йдеться про історичні процеси, то цілі науки полягають у виявленні тенденцій, логіки їх розвитку, закономірних зв'язків, що дозволили би відтворити картину історичного процесу за тими «точками-подіями», які виявляє історичний опис [6].

Пізнання деякої історичної реальності не обмежується фактографічною реконструкцією подій, воно мусить піти далі простої історичної хроніки і зосередитися на осмисленні суті тих процесів (соціальних, політичних, духовних), які відбуваються в історії. Опис історичних фактів повинен доповнюватися їх поясненням шляхом проникнення в духовний світ людини. Інтерес дослідника сконцентрований на пізнанні одиничного, конкретного, на поясненні унікальних, неповторних явищ історії та культури. Але за цим одиничним завжди проглядається загальне – сутність процесів і дій в історії. Тому соціально-філософське узагальнення й теоретичне осмислення є необхідною процедурою історико-політичного аналізу.

Історичне пізнання, опис і пояснення унікальних явищ історичного процесу не може протиставлятися суто теоретичному осмисленню. Глибокої прірви між гуманітарним і власне науковим пізнанням немає. У свій час Г. Ріккерт вважав помилковим протиставляти історію науці на тій підставі, що її метою є пізнання індивідуального в суспільному житті [5, с. 270].

У філософській науці давно точаться дискусії щодо методології соціально-гуманітарного пізнання. В центрі цих дискусій стоїть сформульована ще В. Дільтеєм теза про принципову відмінність наук про дух від наук про природу. Г. Ріккерт слідом за В. Віндельбандом вважав, що науки поділяються на два різних за цілями та методами види: генералізуючі (ті, що узагальнюють) та індивідуалізуючі. До числа перших Ріккерт зараховував, головним чином, науки про природу, хоча і включав до них деякі суспільні дисципліни – політичну економію, мовознавство, «науку про принципи історії» (що фактично було синтезом соціальної філософії та соціології).

Така відмінність між науками визначається, на думку неокантіанців, через протиставлення розуміння та пояснення, індивідуалізації та генералізації, ідеографічного методу, орієнтованого на опис унікальних історичних подій і номотетичного методу, метою якого було формулювання загальних законів. Гуманітарні науки, незважаючи на перевагу в них ідеографічного методу пізнання, також повинні були розглядати об'єкт у цілісності його проявів. Однак акти пізнання в гуманітарних науках, зокрема й історії, як правило, представлені культурною традицією, світоглядними установками, тією чи іншою картиною світу, що існувала на той час. Це – загальні риси розуміння в будь-якій сфері пізнання.

Таке ж саме зауваження стосується протиставлення методу індивідуалізації та генералізації, ідеографічного методу, з одного боку, і номотетичного методу – з іншого. Насправді різка відмінність генералізації та індивідуалізації не пов'язана з протиставленням наукового і ненаукового знання. Методи індивідуалізації притаманні наукам про природу і навпаки – генералізація (пошук спільних рис, повторюваності у вчинках і діях людей) притаманні гуманітарним наукам та, зокрема, історії. На рівні окремих емпірично фіксованих подій як соціальні, так і природні явища індивідуально неповторні. Однак наука не зводиться лише до емпіричних повторних подій. Якщо йдеться про історичні процеси, то цілі науки полягають у виявленні тенденцій, логіки їх розвитку, закономірних зв'язків, що дозволили би відтворити картину історичного процесу за тими «точками-подіями», які виявляє історичний опис. Таке відтворення історичних процесів являє собою історичну реконструкцію. Кожна така реконструкція лише зовні постає як чисто ідеографічне знання. Насправді у ній ідеографічні та номотетичні елементи поєднуються особливим чином, що загалом виявляє особливу логіку історичного процесу.

Таким чином, подієвий пласт суспільного і політичного життя певної історичної епохи ніколи не закритий для рефлексивного наукового мислення з притаманними йому процедурами «пояснення» подій шляхом підведення одиничного до загального, повторюваного.

Безперечно, дослідження таких складних феноменів української свідомості, як політична думка ранньомодерної України, ґрунтується на використанні пізнавальних можливостей людського розуму, наукової раціональності, що надає можливість чітко окреслювати проблему й аналізувати її, використовуючи категоріальний апарат різних наук, суміжних із історико-політичною наукою, передусім, філософії. Але при цьому не відкидається також значення нерациональних засобів пізнання – уявлення, фантазії, літературної творчості тощо. Про це ще писав у свій час Р. Коллінгвуд. Крім того, в соціології існує дум-

ка про потребу розвивати так зване «соціологічне уявлення» (Ч. Р. Міллс), яке повинно допомагати людині вийти за рамки безпосереднього оточення і поєднати свою біографію з історією, визначити межі розуму в історії. Ідеї естетичного конструювання історії представлені у працях О. Шпенглера [10], Й. Хейзінги [9]. Можна вважати, що в сучасній гуманітарній науці в цілому уявлення, фантазія, літературна та художня діяльність розглядаються як складова частина не лише філософського, чи культурологічного дослідження, але й історико-політичного.

Специфічною пізнавальною процедурою, що дає можливість відтворити культурно-історичний процес загалом і досягти найбільш повного знання про реальність, є історична реконструкція. Механізми реконструкції зводяться до спеціальної роботи опису різноманітних форм людського досвіду, спираючись на який соціальна, історична чи історико-політична наука вибудовують свої теорії і концепції. Тому реконструкції – це підстава для побудови різних теоретичних конструктів та узагальнень. Водночас реконструкції є способом проникнення в зміст соціокультурної реальності, методом відтворення у науці структур людського буття.

Кожна історична реконструкція часто сприймається як чисто ідеографічне знання. Проте це відбувається лише зовні. В. С. Стюпін наголошує: «Насправді, у ній ідеографічні й номотетичні елементи об'єднуються особливим чином, що виявляє певну логіку пізнання» [6, с. 41]. Завдяки механізмам історичної реконструкції в матеріалах історичного опису дається теоретичне бачення тієї чи іншої проблеми, і відкривається шлях до побудови різних теоретичних конструктів.

Історичні реконструкції можна інтерпретувати як особливу теоретичну модель того чи іншого унікального історичного процесу. Теоретичні конструкти, що використовуються в реконструкціях, не відділені від фактів, а поєднані з ними. Вони вибудовують факти згідно з певною логікою історичного розвитку. Теоретичні конструкти (як, наприклад, класи в реконструкціях К. Маркса) онтологізуються, приписуються реальності й представляють історичний процес, що реконструюється як сама реальна історія, а не як одна з її моделей. Ця особливість історичних реконструкцій часто приводить до неправомірного отождоження їх з емпіричним описом. Водночас один і той же набір фактів і той же фрагмент історії може бути представлений у різних реконструкціях. Тоді кожна з них виступає як окрема теоретична модель, що претендує на опис, розуміння і пояснення історичної реальності [6, с. 42].

У процесі реконструкції духовної історії (або тих чи інших елементів політичної історії) відбувається розуміння відповідного типу культури, культурної традиції. В такому випадку на перший план виходять процедури розуміння, руху (герме-

невтичне коло), коли розуміння багаторазово переходить від частини до цілого, а потім від цілого до частини, пізнаючи особливості іншої культурної традиції.

Історична реконструкція дозволяє проникнути в зміст історичної епохи, зрозуміти людину, що проявляє свою активність у різних історичних умовах і різних історичних ситуаціях, відтворити картину соціального та політичного буття. Тому історія в цілому чи окремих її фрагментів постає у своїй повноті та неповторності. Як пише англійський історик Д. Тош, історична ретроспекція, тобто наше положення у часі відносно об'єкта дослідження, дозволяє нам осмислити минуле – виділити передумови, про які сучасники навіть не підозрювали, і розгледіти справжні, а не бажані з погляду учасників подій наслідки [7, с. 169].

Дослідник повинен проникнути в нематеріальний простір людських замислів, цілей, цінностей, тобто того, що, зокрема, відтворюється політичною думкою ранньомодерної України. Таким чином, устанавлюється своєрідна комунікація дослідника та історичної епохи через осягнення світу думок, поглядів, уявлень.

Акцентуючи увагу на можливостях історичної реконструкції чи історичної методології в історико-політичному дослідженні, слід усвідомлювати евристичну цінність принципу єдності теоретичного та історичного в пізнанні. Використання його відкриває шлях до осягнення того чи іншого феномена українського життя не через пізнання загального чи деяких закономірностей суспільно-політичного розвитку в «чистому» вигляді, а через вивчення конкретних виявів загального в тих чи інших історичних умовах. Процес суспільного, політичного та культурного розвитку й узагальнене уявлення про нього, представлене політичною думкою XVII-XVIII ст., відтворюється, таким чином, з урахуванням конкретних історичних обставин, подій, фактів, специфіки історичної ситуації тощо.

При цьому переваги теоретичного пізнання української реальності проявляються в умінні критично осмислювати засади політичного життя, механізми, передумови, ціннісні орієнтири політичних дій людини, зіставляти їх із загальними моральними, соціокультурними нормами людської діяльності, оцінювати ідеальні проекти перебудови українського життя, аналізувати процеси формування ідентичності української нації тощо. Особливо важливими постають знання норм християнської моралі та усвідомлення їх значення в досягненні ідеалу людського співжиття у політичній думці України XVII-XVIII ст., у формуванні програм перебудови українського суспільства на засадах християнської любові і братерства, представленого в християнських утопіях. Не менш важливим питанням є усвідомлення значущості комунікативних зв'язків, міжособистісного спілкування як форми соціальної взаємодії

в середовищі української інтелектуальної еліти. В цілому йдеться про формування загальної картини української реальності й елементів політичної культури в контексті історії ранньомодерної України.

Висновки.

Отже, сучасне дослідження не обмежується теоретико-пізнавальними, логіко-дискурсивними моментами. Воно передбачає використання не тільки наукових, логічних, раціональних шляхів пізнання певної соціокультурної і політичної реальності України у XVII-XVIII ст., але й урахування численних факторів соціокультурного характеру. В контексті вивчення політичної думки ранньомодерної України межі і зміст наукового, логічного мислення мусять бути кардинально переглянуті. В історико-політичному дослідженні мусить враховуватися іншого роду детермінація – соціокультурними факторами, особливостями індивідуальної та колективної психіки, особистісними установками, моральними нормами, релігійними почуттями, інтересами, мотивами, тобто цілісністю факторів, які є невід'ємною частиною культури.

Отже, пізнання української реальності, проєкція її в політичній думці ранньомодерної України – це єдність різноманітних аспектів (логіко-теоретичного, дискурсивного, інтуїтивно-образного). У своїй цілісності вони дають можливість осмислювати українське буття в повноті та системності. Результатом такого пізнання є не стільки адекватне відображення українського життя в XVII-XVIII ст., скільки сприйняття і осмислення різних феноменів дійсності, що творяться людиною, її духом.

При цьому, як відзначають дослідники, лише історичний наратив, історичний опис тих чи інших подій або фактів, ніколи не замінить потреби осягнення логіки історичного процесу, розуміння сутності тих чи інших феноменів духовного чи політичного життя, що дається на рівні теоретичного, філософського аналізу. Тобто в історії і через історію відбувається своєрідна персоналізація людських смислів [4, с. 48].

Тому досліджуючи зміст і характер уявлень про людину та суспільство в політичній думці ранньомодерної України, недоцільно обмежувати-

ся лише констатацією одиничного, фактографією подій, а слід розкривати її зміст і пояснювати її особливості шляхом теоретичного аналізу, через використання переваг раціонального мислення. Разом із тим необхідно враховувати особливості історичного розвитку, культурно-історичний контекст формування в українській свідомості цілісного (тобто такого, що включає світоглядні зразки, релігійні почуття, морально-ціннісні орієнтири) знання про політичну реальність XVII-XVIII ст. і місце в ній людини. В результаті цього може здійснюватися перебудова стійких концептуальних схем, що розширюють рамки наукового дослідження та свідчать про його оригінальність.

Таким чином, необхідною умовою теоретико-методологічного осмислення політичної думки ранньомодерної України виступає пізнання історичної реальності, на тлі якої творились ідеї, погляди, уявлення української людини про світ, державу, владу, про різні форми взаємодії людей. Історія постає як реальне життя української людини, як обумовлений соціокультурними факторами та обставинами процес і втілення людських смислів, цілей, інтересів, мотивів, творчості.

Цілісне вивчення феномену політичної думки ранньомодерної України включає в себе розуміння історико-культурного контексту її творення та розвитку, розгляд її особливостей у зв'язку з аналізом людської діяльності в певну історичну епоху, з виявами соціально-політичної активності в реаліях українського життя XVII-XVIII ст. Враховується, що простір і час історичного буття суттєво впливає на всі формовияви української культури, значною мірою програмує зміст і специфічні риси суспільно-політичних поглядів українських мислителів XVII-XVIII ст.

Пізнання української політичної історії не зводиться до побудови якоїсь її єдиної схеми, моделі чи варіанту. Складна інтегральна проблема припускає багатоваріантність шляхів її дослідження, використання досягнень різних наук, відходу від усталених пізнавальних принципів і методів. Суттєву роль у дослідженні політичної думки ранньомодерної України займає історична реконструкція, завдяки якій відтворюються загальна картина українського буття і політична реальність XVII-XVIII ст.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Барг М. А. Эпохи и идеи: становление историзма / М. А. Барг. – М.: Мысль, 1987. – 348 с.
2. Бахтин М. М. Проблемы поэтики Достоевского / М. М. Бахтин. – М.: Сов. Россия, 1979. – 318 с.
3. Гуревич А. Я. Социальная история и историческая наука / А. Я. Гуревич // Вопросы философии. – 1990. – № 4. – С. 23-35.
4. Петрук Н. К. Українська духовна культура XVI-XVII ст.: соціальна організація і формування простору національного буття: монографія / Н. К. Петрук. – Хмельницький, 2007. – 288 с.
5. Риккерт Г. Философия жизни / Г. Риккерт. – Киев: Ника-Центр, 1998. – 512 с.
6. Степин В. С. Генезис социально-гуманитарных наук (философский и методологический аспекты) / В. С. Степин // Вопросы философии. – 2004. – № 3. – С. 37-43.
7. Тош Дж. Стремление к истине: как овладеть мастерством историка / Дж. Тош. – М.: Весь Мир, 2000. – 294 с.
8. Февр Л. Бои за историю: сб. ст. / Л. Февр. – М.: Наука, 1991. – 629 с.
9. Хейзинга, Й. Осень Средневековья: Пер. с нидерланд. / Й. Хейзинга // Соч.: в 3-х т. – Т. 1 / Вступ. ст. и общ. ред. В.И. Уколовой. – М.: Изд. группа «Прогресс» – «Культура», 1995. – 416 с.
10. Шпенглер, О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории: в 2-х т. – Т. 1. Гештальт и действительность / О. Шпенглер; пер. с нем., вступ. ст. и примеч. К. А. Свасьян. – М.: Мысль, 1993. – 663 с.

REFERENCES

1. Barh, M. A. (1987). *Epokhy u ydey: stanovlenye ystoryzma [Epochs and ideas: the formation of historicism]*. Moscow: Mysl [in Russian].
2. Bakhtyn, M. M. (1979). *Problemy poetyky Dostoevskoho [Problems of Dostoevsky's poetics]*. Moscow: Sovetskaia Rossiya [in Russian].
3. Hurevych, A. Ia. (1990). *Sotsyalnaia ystoriya u ystorycheskaia nauka [Social history and historical science]*. *Voprosy fylosofyy*, 4, 23-35. [in Russian].
4. Petruk, N. K., (2007). *Ukrainska dukhovna kultura XVI-XVII st.: sotsialna orhanizatsiia i formuvannia prostoru natsionalnoho buttia [Ukrainian spiritual culture of XVI-XVII centuries: social organization and formation of the space of national existence]*. Khmelnytskyi [in Ukrainian].
5. Rykkert, H. (1998). *Fylosofya zhyzny [Philosophy of life]*. Kyiv: Nyka-Tsentr [in Ukrainian].
6. Stepin, V. S. (2004). *Henezys sotsyalno-humanitarnykh nauk (fylosofskyi y metodolohycheskyi aspekty) [The genesis of social and human sciences (philosophical and methodological aspects)]*. *Voprosy fylosofyy* 3, 37-43 [in Russian].
7. Tosh, Dz. (2000). *Stremlenye k ystyne: kak ovladet masterstvom ystoryka [The desire for truth: how to master the skill of a historian]*. Moscow: Ves Myr [in Russian].
8. Fevr, L. (1991). *Boy za ystoriyu [Battles for history]*. Moscow: Nauka [in Russian].
9. Kheizynha, Y. (1995). *Osen Srednevekovia [Autumn of the Middle Ages]*. Moscow: Yzdatelskaia hruppa «Prohress» - «Kultura» [in Russian].

Гоцуляк Володимир Михайлович

Кандидат політичних наук, доцент кафедри філософії і політології
Хмельницький національний університет
29000, м. Хмельницький, вул. Інституцька, 11

Gotsulyak Volodymyr

Candidate of Political Science, Associate Professor, Department of Philosophy and Political Science
Khmelnytsky National University
11, Institutyska St., 29000, Khmelnytsky, Ukraine

Email: gotsulyak@ukr.net

Цитування: Гоцуляк В. М. Теоретико-методологічні аспекти дослідження політичної реальності ранньомодерної України / В. М. Гоцуляк // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 2. – С. 128-133.

Citation: Gotsulyak, V. M. (2018). *Teoretyko-metodolohichni aspekty doslidzhennia politychnoi realnosti rannomodernoi Ukrainy [Theoretical and methodological aspects of research of political reality of early modern Ukraine]*. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21(2), 128-133.

Стаття надійшла / Article arrived: 05.02.2018

Схвалено до друку / Accepted: 12.02.2018